

1. VALSTYBINĖ KAINŲ IR ENERGETIKOS

KONTROLĖS KOMISIJA

VEIKLOS ATASKAITA (1999 METAI)

ĮVADAS

1999 metai Valstybinei kainų ir energetikos kontrolės komisijai buvo nelengvi dėl daugelio priežasčių. Pirmiausia 1998 m. lapkričio 17 d. Seimas priėmė keletą įstatymų pataisus, pagal kurias Komisijai teko papildomos užduotys: derinti visų šilumos tiekėjų (nepriklausomai nuo nuosavybės formos) centralizuotos šilumos ir karšto vandens, šalto vandens kainas ir keleivių vežimo kelių transportu reguliariaisiais reisais tolimojo susisiekimo maršrutais, vietinio susisiekimo traukiniais ir vidaus vandens transportu tarifų maksimalius dydžius. Todėl buvo pertvarkyta Komisijos struktūra, įsteigti nauji departamentai ir skyriai, konkurso būdu priimami nauji darbuotojai, planuojama naujų skyrių veikla ir t. t. Šį darbą labai sunkino tai, kad Komisija negavo žadėtų patalpų (Valstybinė mokesčių inspekcija neskubėjo keltis kitur), todėl visus metus teko nuomotis dalį patalpų Kalvarijų g. 135 a. Toks Komisijos darbuotojų išsibarstymas sukėlė darbo koordinavimo problemą, o patalpų nuoma - papildomų išlaidų, kurių dėl ekonominės krizės ir taip trūko.

Nepaisant šių bėdų, Komisijai pavyko atlikti daug svarbių, įstatymais ir kitais teisės aktais jai priskirtų užduočių. Po ilgų diskusijų, įsiklausant į įvairių suinteresuotų pusių pasiūlymus, buvo patvirtinta nauja Gamtinių dujų kainų skaičiavimo metodika, įtvirtinusi transportavimo vamzdiniais tarifus ir tuo leidžianti trečios šalies priėjimą - rinkos liberalizavimą, kurio reikalauja Europos Sąjungos dujų direktyva. Labai detaliai išanalizavus AB "Lietuvos dujos" ūkinę veiklą, buvo pritarta nedideliu dujų tarifų padidinimui, kartu pareikalavus, kad bendrovė mažintų savo veiklos sąnaudas ir didintų efektyvumą. Analogiškai po detalios analizės patvirtinti nauji elektros energijos tarifai.

Didelių problemų kilo perėmus iš savivaldybių šalto vandens kainų derinimo funkciją: nebuvo bendros metodikos, nei institucijas kontroliuojančios žinybos, vyko ekonomiškai nepagrįstas įmonių skaidymasis. Todėl teko pradėti nuo nulio kurti metodiką, įvesti atskaitomybės formas, dirbti su savivaldybėmis.

Komisijai nuolatos teikia paramą JAV Tarptautinės plėtros agentūra, konsultuoja JAV konsultacinė kompanija Nexant, strateginiais klausimais palaiko Pasaulio bankas, Europos rekonstrukcijos ir plėtros bankas, kitos institucijos.

Komisija atsiskaito Seimui, jos darbu daugiausia domisi ir Komisijos vaidmenį supranta Ekonomikos komitetas. Komisija taip pat glaudžiai bendradarbiauja su Ūkio ministerija - tariasi svarbiausiais energetikos įmonių reguliavimo klausimais.

2000-aisiais Komisijos laukia nauji darbai ir naujos užduotys: ruošiamasi išskaidyti ir privatizuoti AB "Lietuvos energija" ir "Lietuvos dujos", rengiami nauji Elektros, Dujų, Šilumos įstatymai, kurie griežčiau reglamentuos energetikos veiklą.

1. KOMISIJOS DARBO TIKSLAI, JOS STRUKTŪRA

Įgyvendindama rinkos principus, liberalizuodama infrastruktūros šakų valdymą, Vyriausybė palaiapsniui atsisako jų reguliavimo, perduodama šias funkcijas nepriklausomoms institucijoms. Kainų nustatymo principai ir pačios kainos, įėjimas į rinką (licencijos), konkurencijos skatinimas ir kontrolė, vartotojų gynimas ir kitos funkcijos atiduodamos naujai kuriamoms, Vyriausybei nepavaldžioms institucijoms. Šie principai išdėstyti įvairiose Europos Komisijos direktyvose, Pasaulio banko ir kitų tarptautinių institucijų rekomendacijose.

Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija, kaip nuolat veikianti valstybės institucija, Prezidento dekretu buvo įkurta 1997 m. vasario 10 d. Padarius pakeitimus kai kuriuose įstatymuose, nuo 1997 m. liepos 4 d. Komisijai buvo pavestas reguliuojamų energijos kainų (elektros, gamtinių dujų ir centralizuotos šilumos) derinimas - anksčiau buvęs Vyriausybės funkcija. 1998 m. lapkričio 17 d. Seimas pateikė keletą įstatymų (Kainų, Vietos savivaldos, Energetikos, Transporto veiklos pagrindų) ir įgaliojo Komisiją derinti visų centralizuotos šilumos tiekėjų tiekiamos šilumos kainas (iki tol - tik regioninių įmonių), taip pat šalto vandens kainas bei tolimojo susisiekimo keleivinio transporto ribinius tarifus.

Todėl Komisija, vadovaudamasi Energetikos, Kainų, Vietos savivaldos ir kitais įstatymais, Vyriausybės nutarimais, nacionaline energetikos strategija: nagrinėja svarbiausius energetikos ekonomikos, įskaitant investicijas, klausimus; nustato elektros energijos, centralizuotos šilumos, karšto ir šalto vandens bei gamtinių dujų kainų, keleivių vežimo kelių transportu reguliariaisiais reisais tolimojo susisiekimo maršrutais, vietinio susisiekimo traukiniais ir vidaus vandenų transportu kainodaros principus, tvirtina išvardintų paslaugų kainų ir tarifų skaičiavimo metodikas; derina su tiekėjais pagal patvirtintas metodikas apskaičiuotas kainas ir tarifus; jei kainų ir tarifų suderinti nepavyksta, Komisija priima vienašališką sprendimą dėl kainų dydžio ir nurodo sprendimo galiojimo laiką; kontroliuoja, kaip taikomos elektros energijos, centralizuotos šilumos, karšto ir šalto vandens bei gamtinių dujų kainos; tvirtina šilumos energijos karštam vandeniui ruošti ir jo temperatūrai palaikyti kiekio normas, šilumos energijos patalpoms šildyti kiekio normas, kuro sunaudojimo šilumos ir elektros energijai gaminti normas (taikomas nustatant kainas); pagal savo kompetenciją tiria vartotojų skundus, nagrinėja ginčus tarp energijos tiekėjų ir vartotojų, gina energijos vartotojų interesus.

Šioms funkcijoms vykdyti patvirtinta Komisijos struktūra

2. ELEKTROS ŪKIO REGULIAVIMAS

2.1. Metodiniai klausimai

1999 metų pabaigoje buvo parengtas Elektros energijos kainų skaičiavimo metodikos patikslinimas ir papildymas, pagal kurį buvo įvestos naujos vartotojų grupės, patikslinti sąnaudų paskirstymo koeficientai pagal įtampos lygius bei įvertintas tikslesnis technologinių nuostolių susidarymas atskirų įtampų elektros tinkluose. Taigi metodika buvo papildyta vidutinių elektros energijos kainų pagal įtampas skaičiavimo formulėmis bei patikslintos kai kurios metodikos formulės. Tai leidžia teisingai priskirti elektros energijos tiekimo išlaidas atitinkamoms vartotojų grupėms konkrečiuose elektros tinklo taškuose, padeda išvengti ekonomiškai nepagrįstų lengvatų ar "socialinių tarifų", vartotojų subsidavimo kitų vartotojų sąskaita.

Metų pabaigoje nustatant naujas kainas buvo patobulinta Elektros energijos tarifų ir jų taikymo

tvarka, kurioje technologiniai nuostoliai dėl apskaitos prietaiso vietos nesutapimo su elektros tinklo nuosavybės riba turės būti įvertinami pagal tiekėjo su vartotoju suderintą ir patvirtintą metodiką. Tai leis teisingiau priskirti ir apmokestinti šiuos nuostolius, išvengti kryžminio subsidijavimo. Vykstant pokyčiams šalies ūkyje, keičiasi valdymo formos, į elektros sektorių įeina privatus kapitalas. Dėl to atsiranda daugybė smulkesnių įvairios priklausomybės tiekėjų, gaminančių ir tiekiančių elektros energiją kitiems vartotojams. Vyriausybei pertvarkius AB "Lietuvos energija", atskiriant nuo jos skirstomuosius tinklus ir įkuriant nepriklausomas įmones, tiekiant elektros energiją atsirastų keli stambūs nepriklausomi tiekėjai, kurių veiklai užtikrinti būtinos atitinkamos teisinės normos. Todėl minėta Elektros energijos tarifų ir jų taikymo tvarka, elektros energijos vartotojų, prie kurių elektros tinklo prijungiami kitų elektros energijos vartotojų elektros įrenginiai, kainų reguliavimas suderintas su Energetikos įstatymo bei 1999 m. patvirtintų elektros energijos tiekimo ir vartojimo taisyklių reikalavimais, t.y. visi elektros energijos tiekėjai, nepriklausomai nuo nuosavybės formos, elektros energijos kainas turi derinti su Valstybine kainų ir energetikos kontrolės komisija.

1999 metais toliau buvo tęsiamas darbas tobulinant Elektros energijos kainų skaičiavimo metodiką. Metodika rengiama atsižvelgiant į Energetikos įstatymo ir Europos Sąjungos teisės aktus ir turi įvertinti elektros energijos savikainą kiekviename jos technologiniame etape - gamyboje, perdavime ir paskirstyme, elektros ūkio veiklai būtinų paslaugų savikainą, vartojimo ypatumus bei atsižvelgti į ilgalaikės energetikos strategijos įgyvendinimo aspektus, įtraukti į kainodarą palyginamumo ir konkurencijos elementus.

Dėl naujos metodikos projekto iš įvairių suinteresuotų institucijų buvo surinktos pastabos, kurios buvo įvertintos antrojoje metodikos redakcijoje. Vyko pasitarimai su ekspertais, apklausos dėl sąnaudų skirstymo į kintamąsias ir pastoviąsias. Taip pat buvo analizuojami elektros energijos tarifai ir su jais susiję duomenys.

Šiuo metu atlikta esamos kainodaros analizė, sukurti, išnagrinėti ir aptarti kainodaros modeliai, pagal suformuotą modelį parengtas elektros kainų nustatymo ir diferencijavimo metodas, renkami charakteringi duomenys kainodaros elementų įvertinimams ir jų pagrindimams.

Tačiau šių nuostatų įgyvendinimas priklauso nuo to, koku konkrečiu būdu bus atlikta elektros energetikos ūkio reforma, įgyvendinami Europos Sąjungos direktyvų reikalavimai, atskiriamos gamybos, perdavimo ir paskirstymo veiklos.

2.2. Elektros tarifų derinimas

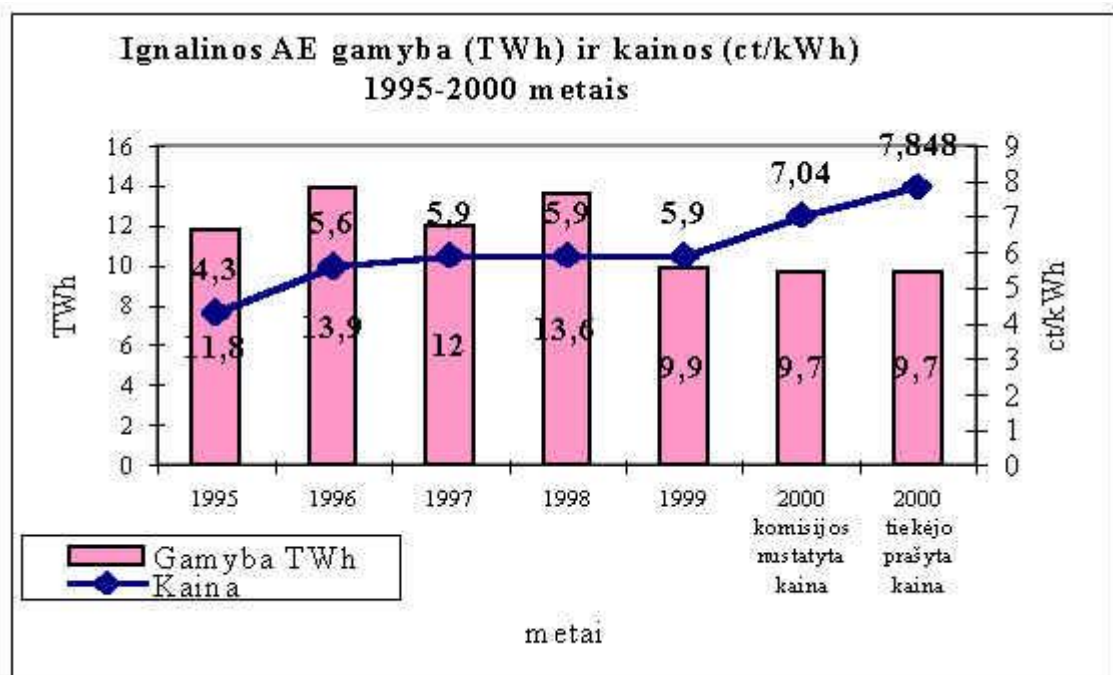
Elektros energijos tarifai 1999 metams nesikeitė, t.y. galiojo Komisijos 1997 m. liepos 18 d. nutarimu Nr.12 patvirtinti tarifai ir jų taikymo tvarka. AB "Lietuvos energija" pirkė elektros energiją iš Ignalinos AE, Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos elektrinių pagal Ūkio ministro nustatytas kvotas. Tačiau 1999 m. gerokai sumažėjo elektros energijos realizavimas. Sumažėjus elektros energijos vartojimui Lietuvoje ir eksportui į užsienį, elektros energetikos įmonės negavo ir negalėjo tikėtis gauti planuotų pajamų. Dėl to AB "Lietuvos energija" ir VĮ "Ignalinos atominė elektrinė" kreipėsi į Komisiją su prašymais suderinti naujas elektros energijos kainas.

Ignalinos AE prašymą nuo 2000 m. sausio 1 d. suderinti naują elektros energijos, parduodamos AB "Lietuvos energija", kainą - 7,848 ct/kWh (be PVM) Komisijai pateikė 1999 m. rugsėjo 16 d. Pagrindinis kainos didinimo motyvas buvo superkamos energijos apimčių 2000 m. sumažėjimas. AB "Lietuvos energija" planuoja 2000 m. iš IAE nupirkti tik 8662 mln. kWh elektros energijos. Jei kainos nebūtų didinamos, įmonė per 2000 m. patirtų apie 93 mln. Lt nuostolių vien dėl realizacijos

apimčių sumažėjimo. Tačiau įmonė 2000 m. dar planavo 17,3 mln. Lt pastoviųjų sąnaudų augimą, lyginant su 1999 m. planu.

Nagrinėjant prašymą, kiekvienas sąnaudų straipsnis buvo išanalizuotas ir prieita prie išvados, kad kai kurias sąnaudas galima sumažinti, nes ne visos jos yra pagrįstos. Nagrinėjant prašymo medžiagą buvo konstatuota, kad valstybės įmonėje "Ignalinos atominė elektrinė" nėra sąnaudų skaidrumo, nes iki šiol nuo elektrinės nėra atskirtas šilumos, vandens ir kitų paslaugų tiekimas vartotojams, nepakankamai dėmesio skiriama darbo efektyvumui didinti ir gamybos sąnaudoms mažinti. Todėl kai kurios sąnaudos įmonėje yra susipynusios ir sunkiai priskiriamos tai ar kitai veiklai.

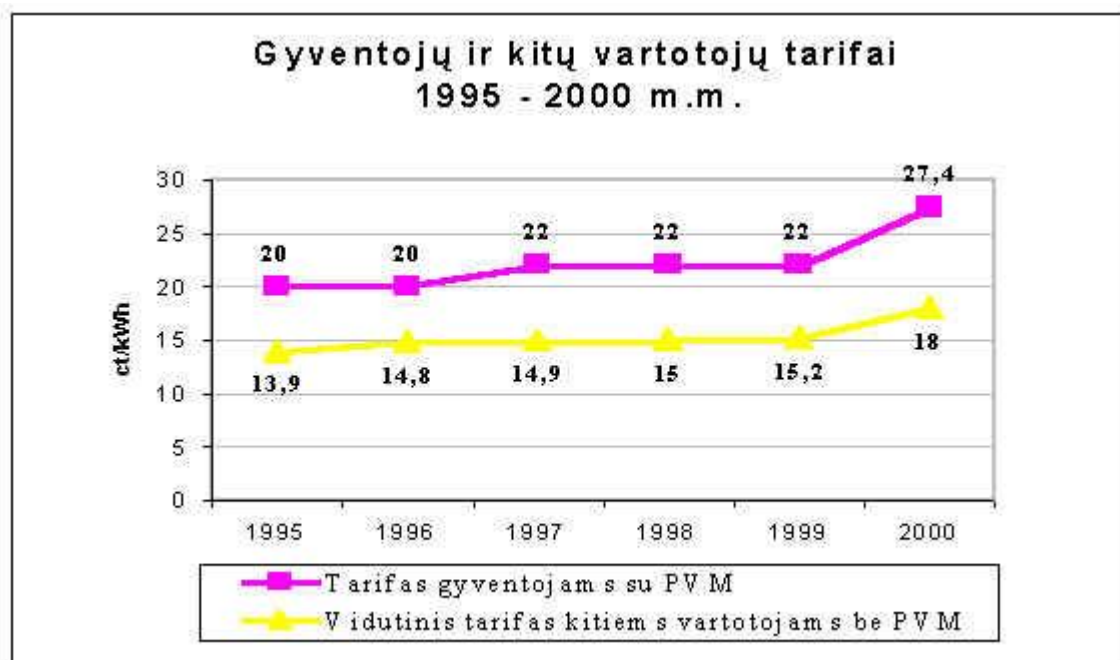
Išnagrinėjus ir apsvarsčius įmonės prašymą, IAE sąnaudos buvo sumažintos 38,3 mln. Lt, pelno poreikis sumažintas 31,1 mln. Lt. Iš viso sąnaudos su akcizu ir pelnas sumažinti 70 mln. Lt. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1995 m. lapkričio 2 d. nutarimu Nr.1403 nustatė, kad išlaidos, skirtos panaudotam branduoliniam kurui tvarkyti (konteinerių įsigijimas, aikštelės 2.1 pav. projektavimas, įrengimas, priežiūra, konteinerių krovimas, transportavimas ir priežiūra) įskaičiuojamos į Ignalinos AE elektros energijos savikainą. Pagal 1994-1997 metais tarp Ignalinos AE, konteinerių tiekėjų ir bankų sudarytas sutartis 2000 m. turi būti sumokėta už patiektus konteinerius, grąžinta kredito dalis bei palūkanos už 35,9 mln. Lt sumą. Tai kainoje sudaro apie 0,4 ct/kWh. Dėl to IAE parduodamos AB "Lietuvos energija" elektros energijos kaina sumažinta nuo 7,848 ct/kWh iki 7,04 ct/kWh (2.1. pav.).

AB "Lietuvos energija" prašymą nuo 2000 m. sausio 1 d. suderinti vidutinę 20,25 ct/kWh (be PVM) elektros energijos kainą pateikė 1999 m. spalio 22 d. Viena iš pagrindinių kainos didinimo priežasčių buvo Ignalinos AE parduodamos elektros energijos kainos padidėjimas, kas sudarė apie 1,97 ct/kWh planuojamos kainos, eksporto apimčių mažėjimas, sudarantis 0,87 ct/kWh, taip pat 7 % pelno normos įskaičiavimas į vidutinę kainą, sudarantis 1,46 ct/kWh. Nekeičiant kainų, bendrovė būtų patyrusi apie 80 mln. Lt nuostolių.

Išanalizavus pateiktą medžiagą, Komisija sumažino sąnaudas 98,4 mln. Lt. Didžiausią mažinimo dalį sudarė pirktos energijos sąnaudų sumažėjimas dėl IAE elektros energijos kainos

sumažėjimo nuo 7,848 ct/kWh iki 7,04 ct/kWh. Tai sudarė 70 mln. Lt. Materialinės sąnaudos, darbo apmokėjimo lėšos liko kaip ir 1998 m. Dėl sumažėjusių sąnaudų mažėja ir numatomas skolinimosi poreikis, todėl 7 mln. Lt buvo sumažintos ir planuojamos palūkanos. Iš viso AB "Lietuvos energija" pastoviosios sąnaudos sumažintos 43,8 mln. Lt. Padidintos 15,4 mln. Lt planuojamos sąnaudos organiniam kurui, nes padidėjo mazuto kainos. Bendrovė planavo 7 % pelno normą nuo įstatinio kapitalo. Komisijai nustačius 6 % pelningumą, planuojamas pelnas sumažėjo 19 mln. Lt. Iš viso sąnaudos ir pelnas sumažintas 117,4 mln. Lt. Po šių koregavimų vidutinė AB "Lietuvos energija" elektros energijos kaina sumažinta nuo 20,25 ct/kWh iki 18,7 ct/kWh. Kainos augimas, lyginant su 1997 m. nustatyta vidutine kaina, yra 17,6 %. (2.2 pav.)

Komisija, remdamasi 1999 m. lapkričio 5 d. nutarimu Nr. 99 bei 1999 m. gruodžio 24 d. nutarimu Nr. 138 ir atsižvelgdama į tai, kad Lietuvoje yra elektros generuojančių galių perteklius, priėmė metodines nuostatas bei vartotojams, kurie per metus suvartoja ne mažiau kaip 9 mln. kWh elektros energijos, suderino kainas už papildomai suvartotą elektros energiją. Šios kainos iš esmės įvertino tik papildomas su tuo susijusias elektros energijos tiekėjų sąnaudas, todėl jos yra 6,7-9,5ct/kWh, priklausomai nuo to, iš kokios įtampos gaunama elektros energija.

2.3. Kiti klausimai

Nuolat buvo analizuojama Ignalinos AE, AB "Lietuvos energija" veikla pagal šių įmonių pateikiamas ataskaitas. Konstatuota, kad AB "Lietuvos energija" ir VĮ "Ignalinos atominė elektrinė" valdymo organai yra nesuformuoti taip, kaip to reikalauja įstatymai bei Vyriausybės nutarimai. Dėl to įmonės negali normaliai vykdyti savo ūkinės veiklos. Ūkio ministerija, valstybės vardu valdanti didžiausias elektros energetikos įmones, 1999 m. neužtikrino efektyvios jų veiklos bei jų tinkamai nereorganizavo. Todėl AB "Lietuvos energija" ir VĮ "Ignalinos atominė elektrinė" pagrindinė veikla ir sąnaudos susipynusios su įvairiomis kitomis veiklomis bei sąnaudomis, yra neskaidrios, sudėtinga identifikuoti sąnaudas pagal jų susidarymą elektros energijos gamybos, perdavimo ir paskirstymo grandyse. Tenka konstatuoti, kad šiuo metu nėra priimtų vienareikšmiškų sprendimų dėl įvairių veiksmų, kurie sąlygoja kainų dydį. Tai liečia Ignalinos atominės elektrinės eksploatavimo perspektyvas, sąnaudas, reikalingas saugiam jos darbui, elektrinės eksploatavimo nutraukimo

fondui, elektrinės draudimui, panaudoto branduolinio kuro saugojimui ir laidojimui. Nėra realaus elektros energijos eksporto plėtojimo plano.

Taip pat buvo analizuojama savivaldybėms priklausančių Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos elektrinių ūkinė veikla, kaip AB "Lietuvos energija" laikosi jai nustatytų elektros energijos supirkimo iš šių elektrinių kvotų. Buvo renkamos ir analizuojamos ataskaitos kitų elektros energijų tiekėjų, kurie per savo tinklus perparduoda elektros energiją vartotojams. Analizuojama, kaip jiems sekasi elektros energijos verslas.

Be to, Komisija dalyvavo sprendžiant ir kitų organizacijų pateiktus klausimus.

Teiktos pastabos ir pasiūlymai Ūkio ministerijai dėl Elektros energijos tiekimo ir vartojimo taisyklių, kuri, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos Vyriausybės pavedimu, jas parengė, suderino ir 1999 m. rugsėjo 22d. patvirtino.

Viena iš esminių nuostatų yra tai, kad elektros energijos vartotojas, prie kurio elektros tinklo prijungiami kitų elektros energijos vartotojų elektros įrenginiai, tampa tiekėju, prisiimdamas visas elektros energijos tiekėjo teises, pareigas ir atsakomybę. O ginčus dėl elektros energijos tarifų taikymo sprendžia nepriklausoma institucija - Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija.

Dėl naujų vartotojų elektros įrenginių prijungimo prie elektros tinklų tvarkos ir sąlygų, kurias pagal savo nuostatus tvirtina Ūkio ministerija, Komisija nusprendė, kad pagal Kainų ir Energetikos įstatymus naujų vartotojų elektros įrenginių prijungimo įkainiai nėra elektros energijos kainos sudedamoji dalis ir Komisija neįpareigota juos reguliuoti. Tuo labiau, kad yra prielaidos, nustačius nediskriminacinę vartotojų atžvilgiu tvarką ir sąlygas apibrėžiančius techninius reikalavimus, pagal kuriuos naujų vartotojų elektros įrenginiai prijungiami prie elektros tinklų bei įrengiamos naujos linijos ar didinamas esamų elektros tiekimo linijų pralaidumas, skatinti naujų vartotojų prisijungimą ir sukurti šioje paslaugų teikimo srityje konkurencingą rinką.

Komisijos atstovai dalyvavo Energetikos reguliavimo įstatymo ir kitų susijusių teisės aktų struktūros bei projektų rengimo koordinaciniuose pasitarimuose, kuriuose nustatyti pagrindiniai reikalavimai rengiamiems elektros, šilumos ir dujų sektoriaus įstatymams. Nutarta parengti elektros įstatymo projektą, suderintą su Europos Sąjungos teisės reikalavimais, kuris sudarytų prielaidas užtikrinti konkurenciją, patikimą energijos tiekimą, aplinkos apsaugą ir energijos taupymą bei efektyvų jos vartojimą. Prioritetiniai klausimai, kurie turi atsispindėti įstatymo projekte, yra energetikos ūkio restruktūrizavimas, atskiriant finansinę apskaitą, perėjimas nuo monopolistinės

struktūros prie laisvos konkurencijos ir rinkos liberalizavimas, Nacionalinės energetikos strategijos pagrindinių kryptių bei Europos Sąjungos direktyvų dėl elektros energijos vidaus rinkos ir elektros energijos tranzito įgyvendinimas.

Vyriausybės 1998 m. kovo 31 d. nutarimu Nr.380 įsteigta teisės harmonizavimo komisija "Energetika". Dalyvauta sudarant komisijos veiklos programą, vidinę struktūrą, identifikuoti ir aptarti pirmo būtinumo harmonizuoti energetikos sektoriaus teisės aktai, kurie priklauso įvairių institucijų kuruojamai sferai. Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija ypatingą dėmesį skiria su elektra ir gamtinėmis dujomis susijusių Europos Sąjungos direktyvų nagrinėjimui ir tinkamam jų įvertinimui kainodaroje.

Renkama ir analizuojama informacija apie esamą įstatyminę ir reguliavimo struktūrą Europos Sąjungoje ir Rytų Europos šalyse. Ypatingas dėmesys skiriamas elektros energijos sektoriaus įstatyminės bazės sutvarkymui pagal tarptautines sutartis bei reikalavimus, kuriuos Europos Sąjunga kelia stojančioms į ją šalims.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. balandžio 27 d. nutarimu Nr.475 ir vyriausybės Europos integracijos komisijos 1999 m. liepos 23 d. nutarimu sudaryta darbo grupė "Energetika" derybinei pozicijai derybose dėl narystės Europos Sąjungoje rengti. Elektros skyriaus viršininkas R.Sinkevičius dalyvavo rengiant derybinės pozicijos projektą, jo rengimo eigose aptarimuose ypatingą dėmesį skiriant elektros ūkio klausimams. Derybinėje pozicijoje aptarti faktinės būklės, nacionalinės teisės atitikimo, teisinės bazės harmonizavimo terminų, išimčių bei pereinamojo laikotarpio būtinumo klausimai bei pagrindiniai veiksmai, būtini toliau tobulinant nacionalinę teisę iki narystės.

Dalyvauta Lietuvos, Latvijos ir Estijos energetikos sistemų darbo grupės elektros energijos tranzito kainų klausimais darbe. Siekiant integruotis, jungtiniai Baltijos šalių energetikos sistemų technikos ir ekonomikos komitetai sprendžia klausimą dėl elektros energijos tranzito kainų nustatymo, bendros Baltijos šalims metodikos parengimo. Darbo grupės pasitarimuose buvo aptarti elektros energijos tranzito ir elektros energijos perdavimo Baltijos šalių energetikos sistemose kainodaros klausimai: bendra tranzito per Baltijos valstybes būklė, pastoviosios sąnaudos ir technologiniai nuostoliai.

3. DUJŲ ŪKIO REGULIAVIMAS

3.1 Metodiniai klausimai

1998 m. patvirtinta Gamtinių dujų kainų skaičiavimo metodika nors ir leido atskirai skaičiuoti transportavimo magistraliniais dujotiekiais kainas, nebuvo visiškai aiški ir išbaigta, todėl buvo nutarta ją patobulinti. Lietuvos dujų asociacija, AB "Lietuvos dujos", JAV kompanijos "Bechtel consulting" ekspertai pateikė savo siūlymus dėl gamtinių dujų metodikos tobulinimo. Buvo pasiūlyti sąnaudų priskyrimo atskiroms vartotojų grupėms principai, pateiktas dvinarės kainos pagrindumas.

Siūlomas metodikos projektas buvo išsiuntinėtas susipažinti visiems gamtinių dujų tiekėjams ir stambiausiems vartotojams. Viešuosiuose posėdžiuose, aptarus gautas pastabas ir pasiūlymus, buvo parengta gamtinių dujų kainų nustatymo metodika, leidžianti skaičiuoti gamtinių dujų kainas pagal vienanarę ar dvinarę kainą. Vykdam ES Energetikos chartijos direktyvas pagal naująją metodiką galima atskirai skaičiuoti dujų transportavimo magistraliniais ir atskirai pagal vartotojų grupes

skirstomaisiais dujotiekiais kainas. Dujų skyriaus patikslinta ir parengta metodika buvo svarstoma dviejuose viešuosiuose Komisijos posėdžiuose. Gamtinių dujų kainų nustatymo metodiką Komisija patvirtino 1999 m. spalio 8 d. nutarimu Nr.72.

Atsižvelgus į tai, kad įvedus dvinarės gamtinių dujų kainas, labai išaugtų mokesčiai patiems smulkiausiems vartotojams, suvartojantiems po 3-4 m³ gamtinių dujų per mėnesį, buvo nutarta, kad abonentinis mokestis netaikomas vartotojams, suvartojantiems nedaugiau kaip 50 m³ dujų per metus. Atkreipus dėmesį, kad pagal dvinarę kainą tektų gerokai daugiau mokėti nedideliems komerciniams vartotojams, suvartojantiems po 100-200 tūkst. m³ dujų per metus, trečioji vartotojų grupė - nuo 0,1 mln. m³ per metus iki 5 mln. m³ per metus, buvo išskirta į dvi grupes: nuo 0,1 iki 1 Mm³ ir nuo 1 iki 5 Mm³. Taip sumažintas galimas netolygus kainų padidėjimas skirtingiems vartotojams.

3.2 AB “Lietuvos dujos” sąnaudų analizė, gamtinių dujų kainų nustatymas

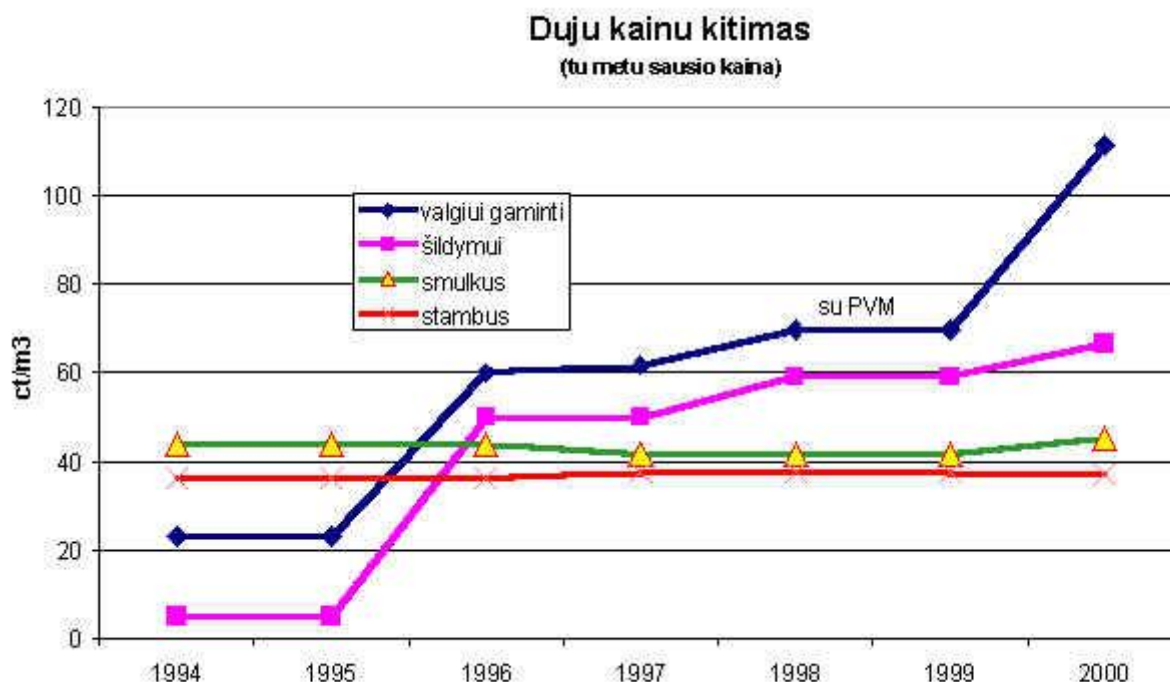
1999 metais toliau buvo analizuojamos AB “Lietuvos dujos” veiklos sąnaudos, tikrinamas jų pagrįstumas. Komisijos posėdžiuose buvo aptariamas 1998 m. AB “Lietuvos dujos” balansas. Bendrovė tais metais iš pagrindinės veiklos patyrė 16,1 mln. Lt nuostolį, o bendras nuostolis siekė 20,9 mln. Lt. Atkreipus dėmesį į didelius vartotojų įsiskolinimus, bendrovė per 1999 m. juos gerokai sumažino.

1999 m. balandžio 12 d. Ūkio ministerija kreipėsi į Komisiją, prašydama patikrinti, kiek pagrįstos AB “Lietuvos dujos” eksploatacinės sąnaudos. Išanalizavusi bendrovės pastarųjų penkerių metų veiklos rezultatus, Komisija nustatė, kad kasmet mažėjant dujų realizacijai, eksploatacinės skirstomųjų ir magistralinių tinklų sąnaudos didėjo. Lyginant su 1995 m. skirstomųjų tinklų eksploatacinės sąnaudos padidėjo apie 30%, o magistralinių tinklų - net 2,4 karto. Neproporcingai augo nuostoliai magistraliniuose dujotiekiuose. Įmonė daug investavo į magistralinius dujotiekius (Panevėžys-Šiauliai, į Anykščius ir Uteną), tačiau kol kas dėl to tik padidėjo kainos visiems vartotojams. Išanalizavusi padėtį AB “Lietuvos dujos”, Komisija pareikalavo, kad bendrovės valdyba parengtų ir pateiktų Vyriausybei išėjimo iš susidariusios ūkinės-finansinės krizės veiksmų programą. Taip pat buvo paprašyta pateikti papildomos informacijos apie ilgalaikį turtą, nebaigtas statybas, darbo užmokestį, paskolų grąžinimo terminus ir t. t.

1999 m. lapkričio 5 d. AB “Lietuvos dujos” kreipėsi į Komisiją su prašymu apie 12% padidinti gamtinių dujų kainas, taip pat įvesti visiems vartotojams dvinarės kainas. Prašymas buvo atidžiai išnagrinėtas, įvairios sąnaudų eilutės plačiai aptartos net 4 viešuosiuose posėdžiuose. Šiuose posėdžiuose gausiai dalyvavo ir savo pastabas pareiškė įvairūs vartotojai, pramonininkų konfederacijos atstovai, vartotojų gynimo asociacija. Buvo detaliai išanalizuotos gamtinių dujų ūkio veiklos eksploatacinės sąnaudos atskirai magistraliniuose ir skirstomuosiuose dujų tinkluose, skolintų ir nuosavų lėšų panaudojimas, palūkanos, investicijos dujotiekių plėtrai ir atskaitymui, apyvartinės lėšos, vartotojų skolos, paskolų ir palūkanų grąžinimas, pinigų srautai, dujų nuostolių mažinimas, kapitalo grąžos poreikis. 3.1 pav.

3.1 pav.

Išanalizavusi AB “Lietuvos dujos” pateiktą prašymą dėl gamtinių dujų kainų padidinimo apie 12% ir įvertinusi pateiktų skaičiavimų ekonominį pagrįstumą, Komisija nutarė padidinti gamtinių dujų kainas 4,9% t. y. 27,8 mln. Lt mažiau (gamtinių dujų ūkio eksploatacines sąnaudas sumažintos 13,8 mln. Lt, o kapitalo grąža - 14 mln. Lt), negu prašė bendrovė. Nujos gamtinių dujų kainos, patvirtintos Komisijos posėdyje 1999 m. gruodžio 24 d., galios iki 2000 m. gruodžio 31 d.

3.3 Kiti klausimai

Komisija gavo nemažai skundų, kad nauji dujotiekiai tiesiami į miestų rajonus, kur išvystyti centralizuotos šilumos tinklai. Atsijungus nuo centralizuoto šildymo daliai vartotojų, auga šilumos kainos likusiems vartotojams. Todėl Komisija pasiūlė miestų savivaldybėms, siekiant išvengti nesveikos konkurencijos tarp centralizuotos šilumos ir gamtinių dujų tiekėjų, tvirtinamuose savivaldybės ir jos dalių bendruosiuose, specialiuosiuose ir detaliuosiuose planuose nustatyti miesto teritorinių vienetų aprūpinimo energija planus: kuriuose rajonuose bus centralizuota šiluma, o kur - gamtinės dujos.

4. CENTRALIZUOTOS ŠILUMOS TIEKIMO REGULIAVIMAS

4.1 Normatyviniai klausimai

1999 m. spalio 19 d. Komisija priėmė nutarimą Nr. 85 “Dėl centralizuotos šilumos kainų taikymo, nustatant mokėjimus už patalpų šildymą ir karšto vandens tiekimą daugiabučio gyvenamojo namo butams, tvarkos patvirtinimo”. Pagal šią tvarką nustatomos šilumos energijos normos, taikomos visiems karšto vandens tiekimo būdams. Jos susideda iš 51,17 kWh/m³ normos, reikalingos pašildyti šaltam vandeniui, jo temperatūrą pakeliant 44°C, ir pastovios normos, skaičiuojamos vienam butui Lt per mėnesį, priklausančios nuo vandens tiekimo būd gyvenamųjų

patalpų šildymo norma (kWh/m²) nustatoma pagal tipinių daugiabučių namų grupes, patalpų aukštį (tūrį), savivaldybės nustatytas skaičiuotinas patalpų vidaus temperatūras ir kitas sąlygas. Šios tvarkos tikslai - apginti mokantį vartotoją, neversti jo mokėti už nemokančiuosius, teisingai paskirstyti šilumą tarp vartotojų, gauti teisingus signalus dėl sistemų pertvarkymo. Įgyta praktinė patirtis, ką reikia taisyti bei tobulinti šiame ir kituose normatyviniuose dokumentuose.

Centralizuotos šilumos ir karšto vandens kainų skaičiavimo metodikų projektai, nors buvo parengti dar 1998 metais, Komisijos posėdžiui nebuvo teikiami, nes buvo rengiamos naujos Šilumos tiekimo-vartojimo bei Šilumos energijos ir šilumnešio kiekio apskaitos taisyklės. LR Ūkio ministro 1999 m. gruodžio 21 d. įsakymu Nr. 424 apskaitos taisyklės buvo patvirtintos, tačiau tiekimo-vartojimo taisyklės dar nepaskelbtos. Įvertinant kainodaros pokyčius dėl Komisijos 1999 10 19 nutarimu Nr. 85 priimtose Tvarkos ir šiuo metu rengiamo Šilumos įstatymo galimus kainodaros pokyčius, kainų skaičiavimo metodikas reikia peržiūrėti.

Komisija gavo nemažai vartotojų paklausimų, kaip atsiskaityti už patalpų šildymą, kai keliems namams įrengtas bendras šilumos skaitiklis. 1999 m. sausio 6 d. buvo priimtas nutarimas Nr. 6 “Dėl mokesčių už centralizuotą šilumą ir karštą vandenį, tiekiamus iš šilumos punkto (su įrengta apskaita) keliems namams”, kuris leido gyventojams patiems pasirinkti: ar pasidalinti bendrai suvartotą šilumos kiekį, kurį parodė bendras skaitiklis, ar nesiremti skaitiklio rodmenimis ir taikyti šildymo normas.

Komisija 1999 m. birželio 25 d. nutarimu Nr. 30 patvirtino kompensuojamą normatyvinį šilumos energijos kiekį bendrojo (naudingo) ploto vienam kvadratiniam metrui šildyti.

Šilumos departamento darbuotojai atliko ekspertizę ir teikė savo pastabas dėl Ūkio ministerijos rengiamų dokumentų: Šilumos energijos ir šilumnešio kiekio apskaitos taisyklių, Šilumos tiekimo-vartojimo taisyklių ir kt. Šias taisykles Ūkio ministras patvirtino 1999 metais.

4.2 Šilumos kainos

1999 metais centralizuotos šilumos ir karšto vandens kainos didžiuosiuose Lietuvos miestuose nesikeitė. Tačiau ir toliau, nors ir lėčiau, vyko regioninių įmonių skaidymasis į rajonines: 1999 m. tokiam skaidymuisi pasiruošė Alytaus ir Vilniaus regioninės įmonės. Jau 1998 m. išreiškėme savo susirūpinimą laiške Vyriausybei, kad dėl tokio skaidymosi nukentė mažesnių rajoninių miestų ir miestelių vartotojai, kuriems šildymo kainos gerokai išauga. Suprasdami šias problemas Ūkio ir Valdymo reformų ir savivaldybių reikalų ministrai pritarė Alytaus regioninės įmonės skaidymuisi tik pasibaigus šildymo sezonui.

Per 1999 m. Komisija gavo 96 prašymus derinti šilumos ir karšto vandens kainas. Išanalizavusi pateiktus kainų skaičiavimus, Komisija sumažino numatomos patiekti centralizuotos šilumos sąnaudas, tuo pačiu ir kainas, bendra 8,3 mln. litų suma.

Klaipėdos miesto savivaldybė paprašė pratęsti vienašališkai Komisijos nustatytą centralizuotos šilumos ir karšto vandens kainų galiojimą. Išanalizavusi bendrovės “Klaipėdos energija” veiklos sąnaudas, Komisija suderino prašomas kainas. Taigi Klaipėdoje liko mažiausios Lietuvoje centralizuotos šilumos kainos (išskyrus Elektrėnus) - 9,5 ct/kWh.

Komisija išnagrinėjo SPAB “Šiaulių energija” ir naujai susikūrusios SPUAB “Pakruojo šiluma” centralizuotos šilumos kainų skaičiavimus ir įvertino šių bendrovių tiekiamos šilumos

savikainą. Po reorganizacijos SPUAB "Pakruojo šiluma" centralizuotos šilumos kaina padidėjo nuo 12,65 ct/kWh iki 16 ct/kWh. SPAB "Šiaulių energija" centralizuotos šilumos kaina liko nepakitusi - 12,4 ct/kWh.

Buvo išanalizuoti skaičiavimai dėl centralizuotos šilumos ir karšto vandens kainų rajoninėms šilumą tiekiančioms SPUAB "Joniškio šilumos tinklai", SPAB "Utenos šilumos tinklai". SPAB "Utenos šilumos tinklai" buvo pirmoji rajoninė įmonė, kuriai buvo suderintos dvinarės karšto vandens kainos. Vėliau dvinarės karšto vandens kainos pradėtos taikyti ir kitoms centralizuotą šilumą ir karštą vandenį tiekiančioms bendrovėms.

Vadovaujantis 1998 m. lapkričio 17 d. Seimo priimtu Lietuvos Respublikos Vietos savivaldos Įstatymo 15 ir 18 straipsnių pakeitimo ir papildymo Įstatymu Nr. VIII - 929 buvo nagrinėjami savivaldybėms pavaldžių įmonių (UAB), tiekiančių šilumą gyventojams ir kitiems vartotojams pateikti prašymai, išanalizuota pateikta kainų skaičiavimo medžiaga ir įvertinta centralizuotos šilumos tiekimo savikaina bei suderintos Vilniaus, Kauno, Trakų, Marijampolės, Tauragės ir kitų rajonų savivaldybėms priklausančių įmonių centralizuotos šilumos ir karšto vandens kainos. Pagal pateiktus įvairių akcinių bendrovių, biudžetinių organizacijų ir privačių įmonių prašymus buvo suderintos centralizuotos šilumos ir karšto vandens kainos 49 šilumos tiekėjams.

Buvo išsamiai išanalizuotos regioninių šilumos tiekimo įmonių planinės pajamų ir sąnaudų sąmatos 1999 metams. Miestų ir rajonų savivaldybėms nurodyta griežčiau kontroliuoti specialiosios paskirties akcinių bendrovių, tiekiančių centralizuotą šilumą ir karštą vandenį, ūkinę-finansinę veiklą.

Dėl katilinių pertvarkymo, siekiant sumažinti centralizuotos šilumos savikainą, buvo susirašinėjama su Žemės ūkio ir Ūkio ministerijomis. Savivaldybės bei centralizuotą šilumą tiekiančios bendrovės konsultuotos dėl šilumos ir karšto vandens kainų skaičiavimų.

4.3 Šilumos tiekimo įmonių veiklos kontrolė, vartotojų skundai

Kontroliuojant, kaip dirba reguliuojamos centralizuotos šilumos tiekimo įmonės, buvo atlikti patikrinimai Vilniaus, Alytaus ir Panevėžio šilumos tinklų įmonėse. Buvo patikrinta, kaip organizuojami remonto darbų konkursai, atlikta teisės aktų revizija, patikrintas kuro balansas, atsižvelgiant į leidžiamą teršalų išmetimą ir mokesčius už taršą. Buvo įvertinti Šilutės, Rokiškio ir Utenos šilumos ūkio modernizavimo investiciniai projektai. Visais nagrinėtais klausimais pateiktos išvados ir pasiūlymai atitinkamoms savivaldybėms, kurioms priklauso šilumos tinklų įmonės.

Komisija gavo daug paklausimų dėl centralizuotos šilumos energijos kainų taikymo ir pateikė paaiškinimus LR Seimo kontrolieriui R. Valentukevičiui ir A. Valiui, Ekonominių nusikaltimų tyrimo komisijos pirmininkui S. Slavickui, Klaipėdos, Plungės, Rokiškio merams, visoms šilumos tiekimo įmonėms. Ypač daug paaiškinimų teko pateikti dėl Komisijos nutarimo Nr. 85 taikymo.

Per 1999 metus gauti 123 vartotojų skundai ir prašymai dėl centralizuotos šilumos ir karšto vandens kainų taikymo. 40 skundų patenkinti, Komisijos nurodymu mokesčiai perskaičiuoti. 10 prašymų pagal jų kompetenciją buvo persiųsti kitoms institucijoms. 25 vartotojų skundai buvo pripažinti nepagrįstais. Visais kitais atvejais vartotojams pateikti išaiškinimai dėl mokesčių už patalpų šildymą ir karštą vandenį skaičiavimo tvarkos.

Daugeliui vartotojų svarbūs skundai buvo svarstyti Komisijos posėdžiuose ir priimti atitinkami

nutarimai. Komisijos posėdžiuose buvo apsvarstyta Vilniaus miesto gyvenamųjų namų eksploatavimo bendrijose taikoma karšto vandens kainų nustatymo tvarka, SPAB "Kauno energija" 1998-1999 metais taikyta mokesčių už karštą vandenį skaičiavimo tvarka, LR Seimo kontrolieriaus R. Valentukevičiaus prašymas patikrinti AB "Kauno energija" mokesčių už karštą vandenį skaičiavimo tvarką, Vilniaus miesto Gedimino pr. 47 namo šildymo problemos.

5. VANDENS KAINŲ NUSTATYMAS

Pagal Seimo priimtus įstatymus nuo 1998 m. gruodžio 2 dienos Komisijai pavesta derinti vandens kaina. Vandens ūkio ekonominio reguliavimo perdavimo nepolitinėi institucijai priežastis buvo žymus vandens kainų didėjimas. Planuojant kainų derinimo apimtį, buvo manyta, kad vandenį tiekia ir nuotėkas šalina bei valo 42 savivaldybių vandens įmonės, kurios sudaro 80% visų paslaugų apimtį. Tačiau, suregistravus vandens tiekėjus, paaiškėjo, kad iš viso jų yra 714, kurie labai skiriasi tiek veiklos apimtimi, tiek valdymo bei nuosavybės formomis. Toks vandens paslaugų tiekėjų suskaidymas - viena iš pagrindinių priežasčių, turėjusi ir turėsianti neigiamos įtakos tiek vandens ūkio sektoriui, tiek vartotojams.

Per maža paslaugos apimtį, veiklos politizavimas, neoptimalios investicijos ir galimybė subsidijuoti vandens ūkį - tai priežastys, dėl kurių Lietuvos vandens ūkis dirba neefektyviai. Viena iš tokių pasekmių priežasčių yra ta, kad savivaldybių vaidmens sureikšminimui vandens sektoriuje nebuvo parengta teisinė bei institucinė aplinka. Taip pat buvo panaikintas ir valstybinis ūkio reguliavimas - jau keleri metai, kai nėra vyriausybės institucijos, atsakingos už šalies vandens ūkio politiką. Dėl šios priežasties neparengti pagrindiniai įstatymai bei norminiai aktai, kurie sudarytų sąlygas vandens sektoriaus optimaliai veiklai.

Pastaraisiais metais pagrindinis vandens ūkio veiklos prioritetas buvo nuotėkų valymas, todėl daugiausia investicijų buvo nukreipta šiam sektoriui. Aplinkosaugos aspektu pasiekta išpūdingų rezultatų - šalyje valoma beveik 100 % visų nuotėkų, tačiau reikia pripažinti ir tai, kad nuotėkų valymo gerinimas šiuo metu yra viena iš pagrindinių vandens kainų didėjimo priežasčių. Artimiausias vandens sektoriaus vystymo prioritetas yra geriamojo vandens kokybės gerinimas - apie 50% tiekiamo vandens kokybė neatitinka ES direktyvinių reikalavimų, o tai neišvengiamai turės įtakos ir kainai. Pagal vandens tiekėjų skaičiavimus bendras vandens sektoriaus investicijų poreikis ES direktyvų įgyvendinimui siekia apie 4 milijardus litų. Todėl, pradėjus vandens sektoriaus ekonominį reguliavimą, Komisija sieks, kad vandens tiekėjų prioritetu taip pat būtų ir jų veiklos efektyvumo didinimas, mažinant sąnaudas, optimizuojant investicijų poreikį bei skatinant paslaugų apimčių didinimą ir konkurenciją.

5.1 Metodiniai kainodaros klausimai

Kaip jau minėta, pagal Kainų įstatymo pakeitimus Komisijai pavesta parengti ir naują kainų skaičiavimo tvarką. Iki šiol naudotos metodikos negali įvertinti kainų pagrįstumo, nėra informatyvios ir išsamios, taip pat neatitinka metodikoms keliamų reikalavimų.

Todėl praėjusiais metais Komisija parengė pagrindines kainų formavimo nuostatas ir kryptis bei techninę metodikos rengimo užduotį, kurios buvo suderintos su Vandens tiekėjų ir Savivaldybių asociacijomis bei Valdymo reformų ir savivaldybių reikalų bei Aplinkos ministerijomis. Taip pat šiuo metu suformuota priežiūros grupė, kuri parinks metodikos rengėjus. Planuojama naują kainų

skaičiavimo metodiką parengti šiais metais.

Buvo priimta manyti, kad vandens ūkio faktinės sąnaudos atitinka būtinausias sąnaudas. Todėl vandens tiekėjų veikla iš esmės nebuvo vertinama efektyvumo prasme. Naujojoje metodikoje bus numatyta vandens ūkio veiklą vertinti ją išskaidant ir palyginimo su panašiomis bendrovėmis principu nustatyti siektinas užduotis. Kadangi vandens ūkiai yra labai skirtingi ir specifiški, tai siektinos užduotys kiekvienam tiekėjui bus nustatomos individualiai. Tuo tikslu bus nustatyti sąnaudų vertinimo kriterijai ir veiklos efektyvumo rodikliai. Taip pat naujojoje kainų skaičiavimo metodikoje planuojama kainą susieti su teikiamų paslaugų kokybės lygiu.

Parengtose nuostatose taip pat panaikinamas vartotojų diskriminavimas, o kainų diferencijavimas bus įmanomas tik tada, jei nuolaidų taikymo galimybė bus ekonomiškai pagrįsta ir dokumentiškai įrodoma.

Nauja kainų skaičiavimo metodika turėtų užtikrinti ir kainos ilgalaikiškumą, o išorinių veiksnių įtaką kainai planuojama spręsti indeksavimu.

Iki bus parengta nauja vandens kainų skaičiavimo metodika, Komisija parengė laikinąją kainų skaičiavimo tvarką, kurioje finansiniai rodikliai pateikiami pagal Finansų ministerijos pavyzdinį sąskaitų planą. Ši tvarka pradėta taikyti nuo 1999 metų birželio mėnesio. Pradėjus vandens kainų analizę, buvo parengta kainų pagrįstumo (sąnaudų analizės) nagrinėjimo tvarka ir nustatytas būtinų duomenų turinys bei apimtis. Taip pat galima pažymėti, kad ir šiuo metu taikomoje kainų tvarkoje yra naujos metodikos nuostatų - kainų suvienodinimas, išorinių veiksnių indeksacija (elektra, infliacija), nustatyti maksimalūs leistini nuostolių dydžiai.

Nagrinėjant kainų pagrįstumą, viena iš didžiausių problemų yra duomenų bazė ir jos patikimumas. Todėl, bendradarbiaujant su Lietuvos statistikos departamentu, patikslintos ir papildytos vandens tiekimo ir nuotėkų ūkio statistinės formos.

5.2 Vandens kainos

1999 metais Komisijai pateiktas 51 prašymas derinti šalto vandens tiekimo, nuotėkų šalinimo bei valymo kainas, tarp jų: 17 savivaldybių bendrovių, 2 savivaldybės įstaigos, 4 seniūnijos, 6 seniūnijų įmonės, 2 privačios įmonės bei 1 pensionatas. 11 prašymų nebuvo nagrinėjami dėl nepakankamai pateiktos medžiagos. Komisija išnagrinėjo ir suderino kainas 36 vandens tiekėjams, dėl likusių prašymų sprendimai bus priimti artimiausiu metu.

Vidutiniškai vandens tiekimo, gerinimo ir nuotėkų šalinimo bei valymo kainos padidėjo 23,4% (galiojusi vidutinė kaina - 2,82 Lt/m³, nauja kaina - 3,48 Lt/m³).

Nagrinėjant kainų pasikeitimą pagal vartotojų grupes, gyventojams kainos didėjo 26%, o kitiems vartotojams - 19%. Pagrindinė tokių tendencijų priežastis - vartotojų diskriminacijos panaikinimas arba kainų suvienodinimas, nes anksčiau galiojusios kainos kitiems vartotojams buvo 14% didesnės nei gyventojams. Kita priežastis - skirtingas pardavimų mažėjimas gyventojams (1 %) ir kitiems vartotojams (4 %).

Vertinant kainų pokyčius pagal paslaugų rūšį, vandens tiekimo kaina vidutiniškai didėjo 16%, o nuotėkų šalinimo bei valymo - 29%. Tai galima paaiškinti tuo, kad pagrindinės investicijos buvo nukreiptos į aplinkos taršos mažinimą.

Derinant tiekėjų nustatytas kainas, Komisija visapusiškai įvertina tiekėjų praėjusio ir planuojamo laikotarpių veiklą. Komisijos nuostata dėl kainos dydžio yra ta, kad teikiamų paslaugų kaina turi būti pakankama monopolinės įmonės finansiniam gyvybingumui užtikrinti - negali blogėti paslaugų kokybė arba apskritai kilti grėsmė paslaugų tiekimo nutraukimui. Todėl nagrinėjant tiekėjų kainas, pagrindinis dėmesys skiriamas vandens tiekimo, gerinimo bei nuotėkų šalinimo ir valymo būtinųjų sąnaudų ekonominio pagrįstumo analizei, atsižvelgus į socialinius ir aplinkosaugos aspektus. Tai yra atliekamas veiklos sąnaudų auditas.

1999 metais Komisija sumažino tiekėjų planuojamas sąnaudas 18,8 mln. litų, atitinkamai sumažintos planinės vandens kainos.

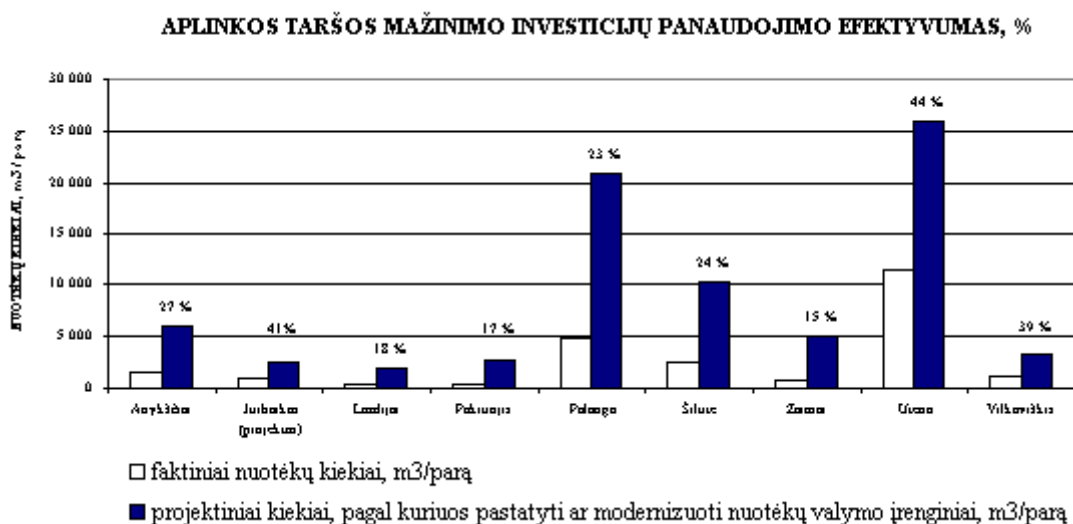
5.3 Vandens kainų didėjimo priežastys

Pagrindinės vandens kainų didėjimo priežastys yra pardavimų mažėjimas, investicijos ir neefektyvus ūkio valdymas.

Pastaraisiais metais žymiai mažėjo vandens pardavimų apimtys, tačiau vienareikšmiškai aiškinti realizacijos mažėjimą padidėjusiu vartotojų taupumu ar pramonės smukimu būtų nevisiškai teisinga. Vandens realizacijos sumažėjimas susijęs ir su tuo, kad vis didesni parduodamo vandens kiekiai nustatomi pagal skaitiklį, o ne pagal normas, kurios kelis kartus buvo ir yra didesnės nei faktinis vandens suvartojimas. Tai reiškia, kad vis labiau atspindimas realus, o ne norminis "popierinis" vandens suvartojimas, taip pat aiškėja tikrosios nuostolių apimtys.

Kita kainų augimo priežastis yra ta, kad šiuo metu pradedama pastatyti ar rekonstruoti nuotėkų valymo įrenginių eksploatacija bei paskolų gražinimas. Pastarąjį dešimtmetį į vandentvarkos ūkį investuota apie 1 milijardą litų. To pasekmė - labai sumažėjusi aplinkos tarša. Todėl gali susidaryti įspūdis, kad kainų didėjimas dėl aplinkos taršos sumažinimo galėtų būti pateisinamas. Tačiau, pradėjus nagrinėti kainų pagrįstumą, nustatyta, kad investuota į daug didesnes valymo įrenginių apimtis nei reikalinga (5.1 pav.).

5.1 pav.

Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija nedalyvauja priimant sprendimus dėl investicijų projektų. Todėl Komisijos įtaka dėl įgyvendintų investicijų yra labai ribota, nors ir akivaizdu, kad įgyvendinti projektai neefektyvūs. Taip pat jokia institucija nekontroliuoja investicinių lėšų panaudojimo. Esant tokiai situacijai, Komisija 1999 metais raštu kreipėsi į LR Vyriausybę, prašydama institucijų, atsakingų už investicijų projektų patvirtinimą bei paskolų ar garantijų joms suteikimą, ypatingą dėmesį atkreipti į investicijų prioritetus, poreikių apimtį, projektų efektyvumą, taip pat į realias vartotojų mokumo galimybes. Deja, iš esmės niekas nepasikeitė - projektų prioritetus bei jų apimtį ir toliau diktuoja finansinės institucijos. Visais atvejais už neteisingo investavimo klaidas turės mokėti vartotojai.

Vertinant vandens ūkio valdymą, galima konstatuoti, kad nei vandens tiekėjai, nei jų savininkai iš esmės nevykdo veiklos analizės, neturi efektyvumo gerinimo užduočių, tuo pačiu nėra ir ilgalaikės veiklos programos - ūkio vystymas suprantamas tik kaip aplinkosaugos ir sanitarijos bei higienos standartų įgyvendinimas, neįvertinant realių įmonės ir vartotojų galimybių bei poreikių. Todėl investicinių lėšų veiklos efektyvumo gerinimui neskiriama. Būtina pažymėti ir tai, kad neūkiškumui egzistuoti sudaromos prielaidos - pavyzdžiui, būtų sunku ekonominiu, socialiniu ir aplinkosaugos aspektais pateisinti vandens tiekimo ir nuotėkų šalinimo bei valymo paslaugų suskaidymą iki beveik 800 tiekėjų, tarp kurių yra ir švietimo skyriai, pensionatai, žemės ūkio bendrovės, mokymo įstaigos. Visiškai akivaizdu, kad jau artimiausiu metu jų didžiuma ne tik negalės įgyvendinti paslaugų kokybės reikalavimų, bet ir apskritai tiekti vandenį ar surinkti bei valyti nuotėkas. 1997 metais vyriausybės nutarimu Nr.1167 buvo nustatytos vandentvarkos vystymo kryptys. Panaikinus Statybos ir urbanistikos ministeriją, kuri buvo atsakinga už vandens ūkio politiką, iki šiol jos funkcijos niekam neperduotos ir minėtas nutarimas iš esmės nevykdomas. Apie tai 1999 metų rugpjūčio mėnesį Komisija informavo Vyriausybę, tačiau pozityvių žingsnių nepadarėta.

5.4 Kiti klausimai

Nuo pat Vandens skyriaus veiklos Komisijoje pradžios, vandens ūkio specialistai pradėjo bendradarbiauti su patirtį turinčiais užsienio ekspertais. Praėjusių metų pradžioje Water Research center (WRc, Anglija) menedžeris Simonas Gordonas -Walkeris surengė seminarą apie vandens ūkio reguliavimą Anglijoje ir Velse. Vėliau EPRB ir PHARE programa finansavo vandens sektoriaus reguliavimo stiprinimo techninės paramos projektą, kurį įgyvendino Booz - Allen & Hamilton (JAV) ir jau minėtos firmos WRc ekspertai. Šio projekto metu buvo atliktas vandens sektoriaus įvertinimas instituciniu, teisiniu bei ekonominiu aspektais, taip pat pateikti pasiūlymai ir rekomendacijos sektoriaus ekonominio reguliavimo gerinimui. Reikia pažymėti, kad ir pasibaigus minėtam projektui, Komisija turi galimybę konsultuotis su užsienio ekspertais.

Šiuo metu svarstoma galimybė dėl užsienio paramos vandens sektoriaus teisiniam sureguliuojimui. Artimiausi tikslai - užsienio patirties bei paramos pritraukimas, rengiant kainų metodiką bei dalykinių santykių užmezgimas su Anglijos ir Velso vandens ūkį reguliuojančia institucija OFWAT.

6. TRANSPORTO TARIFŲ DERINIMAS

Priėmus Lietuvos Respublikos kainų įstatymo 1 straipsnio papildymo įstatymą, pakeistoje Lietuvos Respublikos transporto veiklos pagrindų įstatymo 6 straipsnio redakcijoje teigiama, kad keleivių vežimo kelių transportu reguliariaisiais reisais tolimojo susisiekimo maršrutais, vietinio susisiekimo traukiniais ir vidaus vandenų transportu tarifus nustato vežėjas, maksimalius jų dydžius suderinęs su Valstybine kainų ir energetikos kontrolės komisija. Šioms nuostatomis įgyvendinti 1999 metų vasario mėn. buvo įsteigtas Transporto skyrius.

Pradėję dirbti Transporto skyriaus darbuotojai pirmiausia užmezgė ryšius su valstybinėmis ir visuomeninėmis institucijomis, kuriojančiomis keleivių vežimo paslaugų teikimo sferą, bei kai kuriais vežėjais, sukaupe atitinkamą informaciją ir išanalizavę bei apibendrinę ją nustatė, kad keleivių vežimo kelių transportu reguliariaisiais reisais tolimojo susisiekimo maršrutais, vietinio susisiekimo traukiniais ir vidaus vandenų transportu paslaugas teikia 66 vežėjai, iš kurių 63 - kelių transportu, 1 - geležinkelių transportu ir 2 vidaus vandenų transportu.

Per 1999 metus buvo parengtas ir Komisijos posėdžiuose apsvarstytas 21 klausimas, iš kurių dėl tarifų maksimalių dydžių suderinimo - 11 klausimų. Išanalizavus vežėjų pateiktus keleivių vežimo kelių transportu reguliariaisiais reisais tolimojo susisiekimo maršrutais, vietinio susisiekimo traukiniais ir vidaus vandenų transportu tarifų maksimalių dydžių skaičiavimus bei kai kurias iš jų patikrinus nuvykus pas vežėjus, Komisija sumažino vežėjų pateiktas sąnaudas 5,7 mln.

6.1 Metodikų rengimas

Vykdam Lietuvos Respublikos kainų įstatymo 1 straipsnio papildymo įstatymo nuostatą, kad kainos ir tarifai nustatomi įvertinus būtinas sąnaudas, pagal Komisijos patvirtintas metodikas ir įvertinus tai, kad dar nebuvo parengtos naujos keleivių vežimo kelių transporto reguliariaisiais reisais tolimojo susisiekimo maršrutais, vietinio susisiekimo traukiniais ir vidaus vandenų transportu tarifų nustatymo metodikos, buvo parengta laikinoji prašymų pateikimo ir tarifų nagrinėjimo tvarka, kuriai 1999 m. vasario 11 d. posėdyje Komisija pritarė.

Išanalizavus vežėjų apskaitos organizavimo ypatumus, tarifų skaičiavimo patirtį bei įvertinus gautas pastabas ir pasiūlymus, buvo parengta nauja keleivių vežimo kelių transportu reguliariaisiais reisais tolimojo susisiekimo maršrutais tarifų maksimalių dydžių nustatymo metodika, kurią Komisija patvirtino 1999 m. liepos 14 d. nutarimu Nr. 40.

Dabartiniu metu kaupiama informacija, analizuojamas apskaitos organizavimas bei sąnaudų ir tarifų skaičiavimo patirtis SPAB "Lietuvos geležinkeliai". Beveik parengtas "Keleivių vežimo vietinio susisiekimo traukiniais tarifų maksimalių dydžių nustatymo metodikos" I variantas.

6.2 Tarifų nustatymas

Per 1999 metus Komisija išanalizavo 8 vežėjų pateiktus keleivių vežimo kelių transportu reguliariaisiais reisais tolimojo susisiekimo maršrutais tarifų maksimalių dydžių skaičiavimus ir suderino 16 tarifų maksimalių dydžių. Suderinti maksimalūs tarifų dydžiai yra apie 50% didesni nei iki tol galiojusieji.

Pagrindinė tarifų didinimo priežastis yra dyzelinio kuro, atsarginių dalių, padangų bei kitų tiesioginių materialinių sąnaudų pabrangimas. Be to, 8 centų už 1 keleivio kilometrą tarifas, vežant keleivius paprasto tipo autobusais, galioja nuo 1996 m. liepos 1 d., o vežant keleivius minkšto tipo autobusais, 10 centų už 1 keleivio kilometrą - nuo 1997 m. liepos 9 d.

Analizuojant vežėjų prašymus, nustatyta, kad dauguma savivaldybių visiškai arba iš dalies nekompensuoja vežėjams nuostolių už keleivių, besinaudojančių lengvatomis, vežimą.

Buvo išnagrinėtas SPAB "Lietuvos geležinkeliai" prašymas dėl keleivių vežimo vietinio susisiekimo traukiniais tarifų maksimalių dydžių suderinimo. Komisija, išanalizavusi pateiktus skaičiavimus, nustatė, kad vieno keleivio kilometro ekonomiškai pagrįstos sąnaudos sudaro 19,71 ct vietoje įmonės paskaičiuotų 20,7 ct (sumažino 5.2 mln. Lt.).

Kadangi Susisiekimo ministerijos kolegija 1999 m. birželio 10 d. nutarimu Nr.3.1 pritarė SPAB "Lietuvos geležinkeliai" keleivių vežimo tarifų didinimui iki 10 centų už vieną kilometrą, papildomai paprašyta paaiškinti, kaip bus kompensuojami susidarysiantys nuostoliai tarp apskaičiuotų 1 keleivio kilometro sąnaudų (19,71 ct) ir taikytino 10 ct tarifo. Gavus iš Susisiekimo ministerijos minėtą paaiškinimą, Komisija minėtus tarifus suderino.

Komisija išnagrinėjo AB "Smiltynės perkėla" prašymą suderinti sezonines keleivių kėlimo keltais kainas ir 1999 m. gegužės 10 d. posėdyje nutarė suderinti maksimalią sezoninę kainą 0,7 Lt, galiosiančią nuo gegužės 1 d. iki rugsėjo 30 d.

7. KOMISIJOS INFORMACINĖ VEIKLA

1999 metais Komisija nagrinėjo didžiausių energetikos įmonių - VĮ "Ignalinos atominė elektrinė", AB "Lietuvos energija" ir AB "Lietuvos dujos" - prašymus didinti elektros energijos ir gamtinių dujų kainas. Nagrinėjant didžiųjų energetikos įmonių prašymus ypač svarbu, kad šis procesas vyktų kuo viešiau ir informacija pasiektų kuo didesnę visuomenės dalį, tam, kad vartotojai galėtų pareikšti savo nuomonę bei vertinimą dėl prašomų suderinti energijos kainų lygio.

Komisijos Visuomenės informavimo skyrius, įmonių prašymų analizės metu teikė informaciją apie prašymo turinį ir sudarė sąlygas LR juridiniams ir fiziniams asmenims susipažinti su tiekėjų prašymu bei visa susijusia medžiaga, jei pateiktai medžiagai nebuvo taikyti įstatymais ar kitais teisės aktais reglamentuoti viešo naudojimo apribojimai. Komisijos viešuosiuose posėdžiuose visuomenei buvo primenama, kad atvykę į Komisiją jie galės susipažinti su VĮ "Ignalinos atominė elektrinė" ar AB "Lietuvos energija" kainų skaičiavimais, taip pat ir su smulkių įmonių prašymais,

kurie tėra aktualūs mažai žmonių grupei. Ypač aktyviai domėtasi AB “Lietuvos dujos” prašymu. Su pateiktais AB “Lietuvos dujos” gamtinių dujų kainų skaičiavimais susipažimo AB “Achema”, UAB “Iteralita”, UAB “Stella Vitae”, Lietuvos stiklininkų, Lietuvos šilumos tiekėjų asociacijos, Pramoninkų konfederacijos atstovai. Komisijos viešųjų posėdžių metu įmonių, vartojančių gamtines dujas pramonės tikslams, atstovai reiškė konstruktyvias pastabas AB “Lietuvos dujos” administravimo, investicinių programų atsipirkimo klausimais, nemažai netikslumų išvelgė skaičiuojant įmonės tiekiamų gamtinių dujų netekties nuostolius ir t.t. Komisija, prieš priimdama sprendimą dėl gamtinių dujų kainų lygio, sukvietė tris viešuosius AB “Lietuvos dujos” prašymo svarstymus, išklausė visų suinteresuotų pusių argumentus, juos išanalizavo ir įvertino. 1999 m. gruodžio 21 dieną Komisija turėjo priimti sprendimą dėl gamtinių dujų kainų, tačiau net ir ketvirtą kartą susitikus (jau Komisijos posėdyje) iškilo netikslumų dėl nusidėvėjimo ir amortizacijos atskaitymų sąnaudų, todėl Komisija nutarė posėdį atidėti dar savaitei, kol bus visiškai aiškus ir šis klausimas. 1999 m. gruodžio 24 dieną Komisija nustatė gamtinių dujų kainas įvairioms vartotojų grupėms.

Pasibaigus kiekvienam viešajam posėdžiui ar svarstymui, Visuomenės informavimo skyrius pateikdavo žiniasklaidai naujausią informaciją apie Komisijos priimtus sprendimus ar rengiamus sprendimų variantus, Komisijos nutarimų paaiškinimus. Komisija palaiko ryšius su žiniasklaidos atstovais, kurie nuolatos domisi energetikos įmonių darbu ir jų problemomis.

Daug neaiškumų sukėlė Komisijos 1999 m. spalio 19 d. priimtas nutarimas Nr. 85 “Dėl centralizuotos šilumos kainų taikymo, nustatant mokėjimus už patalpų šildymą ir karšto vandens tiekimą daugiabučio gyvenamojo namo butams, tvarkos tvirtinimo” (Tvarka). Priėmus Komisijai šį nutarimą, buvo surengta spaudos konferencija, kurioje Komisijos pirmininko pavaduotojas V. Sidzikauskas išdėstė motyvus, kuo naudinga ši Tvarka tiekėjams ir vartotojams. Tačiau žiniasklaidoje pasirodė informacija, kad bus įvedamas abonentinis mokestis už buto šildymą ir net jo kvadratinį metrą. Visuomenės informavimo skyrius susitiko su žurnalistais, aiškino šios Tvarkos esmę, vėliau teikė pagalbą bandant aprašyti šios Tvarkos įvedamas naujoves. Jau po savaitės žiniasklaida nepainiojo karšto vandens pastovaus mokesčio su buto šildymo “abonentiniu” mokesčiu.

Šiais metais ypač aktyviai bendravo su žiniasklaida ir Komisijos nariai. Komisijos pirmininkas ir pavaduotojas pateikdavo šalies dienraščiams komentarus aktualiausiomis energetikos temomis, dalyvaudavo diskusinėse radijo bei televizijos laidose.

8. KOMISIJOS LEIDINYS “ENERGIJOS KAINOS” IR SVETAINĖ INTERNETE

Dėl biudžetinių lėšų taupymo 1999 m. Komisija išleido 3 “Energinės kainų” numerius, vieną iš jų finansavo JAV Tarptautinės plėtros agentūra. 1999 m. juose buvo aptartos šios aktualios temos: tolesnis šilumos ūkio decentralizavimas, šilumos normų nustatymas kaštam vandeniui tiekti ir jį paruošti, maksimali šilumos energijos norma vienam kvadratiniam metrui apšildyti, elektros energetikos sektoriaus restruktūrizavimas, Europos Sąjungos energetikos politika ir Lietuvos Respublikos teisės aktų derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais. Leidinį gauna Prezidentūra,

Seimas, ministerijos, miestų ir rajonų savivaldybės ir energetikos įmonės.

1998 m. pabaigoje, Seimui priėmus įstatymų pakeitimus ir papildymus, išsiplėtė Komisijos funkcijos. Komisiją reprezentuojančio Interneto puslapio (<http://www.regula.is.lt>) struktūra buvo iš esmės pakeista taip, kad atitiktų Komisijos atliekamas funkcijas. Komisijos svetainėje galima surasti nutarimus (priimtus nuo 1997 m ir sugrupuotus pagal veiklos rūšis), posėdžių darbotvarkes, informaciją apie Komisijos veiklą, ją reglamentuojančius teisės aktus, Komisijos narių biografijas, darbuotojų telefonų numerius ir elektroninio pašto adresus. Komisijos nutarimai ir posėdžių darbotvarkės atnaujinamos du kartus per savaitę, jei esama svarbios informacijos ir dažniau. Visais rūpimais klausimais į Komisiją vartotojai ir tiekėjai gali kreiptis elektroninio pašto adresu rastine.komisija@regula.is.lt.

9. TARPTAUTINIS BENDRADARBIAVIMAS IR KVALIFIKACIJOS KĖLIMAS

1999 metais JAV Tarptautinės plėtros agentūra toliau tęsė savo programą Lietuvoje. Komisijai buvo pristatytas naujas JAV Tarptautinės plėtros agentūros parinktas nuolatinis konsultantas JAV konsultacinės kompanijos “Bechtel” darbuotojas Ch. Zimmermannas. Naujasis Komisijos konsultantas aktyviai įsitraukė į Komisijos veiklą, sprendžiant Lietuvos energetikos klausimus. 1999 m. svarbiausi Komisijos konsultantų - Ch. Zimmermanno, R. Borgstromo, F. Daviso - darbai susiję su elektros energijos ir gamtinių dujų kainų nustatymu.

1999 m. gegužės mėn. F. Davisas parengė seminarą energijos kainodaros ir investicijų pritraukimo klausimais, liepos mėn. vyko seminaras tema “Kainodara momentinėje rinkoje”, rugsėjo mėn. klausėmės F. Daviso pranešimo apie elektros tarifus ir konkurenciją, kur buvo aptartos Europos Sąjungos direktyvos, elektros energijos perdavimo kainos skaičiavimo būdai, tranzito klausimai, elektros energijos nustatymo metodinės nuostatos.

Komisijai rengti gamtinių dujų skaičiavimo metodiką talkino konsultantas R. Borgstromas. JAV Tarptautinės plėtros agentūros ir kompanijos “Bechtel Consulting” iniciatyva buvo suorganizuotas seminaras dujų tarifų metodologijos klausimais. Konsultantai teikė išvadas dėl AB “Lietuvos dujos” siūlomų gamtinių dujų kainų skaičiavimo principų. 1999 m. gruodžio mėn. JAV Tarptautinės plėtros agentūra finansavo seminarą “Strateginis veiklos planavimas”, kuriame dalyvavo visi Komisijos nariai ir skyrių viršininkai. Diskusijų metu buvo bandoma išsiaiškinti, kokia Komisijos “misija”, funkcijos ir pareigos.

JAV Tarptautinės plėtros agentūrai skyrus lėšų, Komisijos specialistams buvo suteikta galimybė tobulinti anglų kalbos žinias. Keturios darbuotojų grupės 5 mėnesius studijavo “Americal English School”.

1999 m. LR Vyriausybei sumažinus Komisijos biudžeto lėšas, JAV Tarptautinės plėtros agentūra finansavo Komisijos narių bei darbuotojų komandiruotes į tarptautinius seminarus ir konferencijas. Dujų skyriaus vyr. specialistė L. Nečejauskienė dalyvavo konferencijoje “Trečios šalies priėjimas ir konkurencija” Varnoje (Bulgarija). Į seminarą “Perdavimo ir paskirstymo kainos”

Budapešte (Vengrija) vyko Elektros skyriaus darbuotojos Z. Adomaitienė ir A. Zubavičiūtė. Kontrolės skyriaus viršininko pavaduotojas D. Vaitekėnas dalyvavo Jūrmaloje (Latvija) surengtoje konferencijoje “Išteklių valdymas”, vyr. specialistė J. Baršauskienė nuvyko į Prahą (Čekija) ir išklaušė pranešimų apie projektų finansinį įvertinimą bei tarptautinių investicijų pritraukimą.

Komisijos pirmininkas, teisininkė ir du darbuotojai su World Learning pagalba lankė 2-3 savaitių apmokymo kursus JAV. Du Komisijos nariai ir 3 jos darbuotojai dalyvavo Energetikos reguliuotojų regioninėje konferencijoje Budapešte. Kanados Administracinių Teismų Tarybos kvietimu 1999 m. spalio 10-12 dienomis, tarptautinės konferencijos “ Administracinės teisės geriausia praktika” darbe Vankuveryje, dalyvavo pirmininko pavaduotojas V. Sidzikauskas. Jis skaitė pranešimą tema “Reguliavimo komisijos Lietuvos Respublikoje įkūrimo bruožai”. Pirmininko pavaduotojas V. Sidzikauskas dalyvavo Dalhouse universiteto mokymo programoje “Baltijos šalių ekonomikos vadyba”.

Pirmininkas

Vidmantas Jankauskas